

Parallel structures are a genre peculiarity of fairy-tales. They foreground some details and produce emotional impact on the reader.

The characteristic feature of Kipling's discourse is many-component composite syntactic structure with a number of homogeneous and parenthetical elements. Parentheses provide simultaneous narration and the author's comments (very often ironic) and addresses to readers. They also actualize some artistic detail or trait of character.

Inverted constructions not only make the narration emotional but also dynamic. Fronting became a dominant emphatic structure in Kipling's stories.

Key-words: fairy-tale narration, expressiveness, expressive syntax, repetition, inversion, parenthetical constructions, parallelism, polysyndeton, enumeration.

УДК 811.161.2'282.2(477.43)

Ю.С. Головатюк

НАЗВИ СТРАВ ІЗ БОРОШНА У ЗАХІДНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ

У статті подано лексико-семантичну характеристику назв страв із борошна, уживаних у західноподільських говірках; з'ясовано співвіднесеність обстежених говірок з іншими українськими діалектними континуумами.

Ключові слова: західноподільські говірки, тематична група лексики, лексико-семантична група, лексема, сема, вироби з борошна.

Одним із першочергових завдань сучасної української діалектології є системне вивчення окремих тематичних груп лексики, з'ясування семантики та географії лексики на всій етномовній території або на частині цієї території. Дослідження діалектної лексики за окремими тематичними та лексико-семантичними групами відіграє важливу роль під час опису структури діалектів, визначення діалектного членування мови загалом.

Цікавою для дослідження в цьому аспекті є тематична група (ТГ) «Назви їжі», оскільки вона охоплює найдавнішу лексику, яка містить невичерпну мовну, історичну та етнографічну інформацію. На думку Т. Гонтар, народна їжа й харчування є найважливішою галуззю матеріальної культури будь-якого народу. Вона повністю відображає його соціально-економічні умови, ступінь розвитку суспільного організму й культурну спадщину поколінь [5, с. 3]. Відомо, що характер харчування залежить від багатьох чинників: історичних, природно-географічних, соціальних, господарсько-культурної специфіки тощо.

Лексика на позначення їжі викликає неабиякий інтерес діалектологів, оскільки не лише пов'язана з повсякденною потребою кожної людини, а й відбиває традиції та звичаї будь-якого народу чи етносу [3, с. 32].

Лексику на позначення їжі та кухонного начиння в українських говорах описано в дисертаціях Є.Д. Турчин «Загальні назви їжі в говорах української мови» [21], Еріки Гоци «Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах» [8], З.Т. Ганудель «Бытовая лексика украинских говоров Восточной Словакии (названия пищи, посуды и утвари)» [4] та ін.

ТГЛ «Назви їжі» стала предметом наукових пошуків Н.Г. Загнітко [9], М.О. Волошинової [3], З.М. Бичка [2], Т.О. Ястремської [24], І.В. Магрицької [13], К.В. Кацалапенко [11], О.І. Новіцької [16].

Етнографічним дослідженням про їжу подолян є праця С.О. Творун «Українські обрядові хліби: на матеріалах Поділля», в якій автор приділила увагу системному вивченню обрядового хліба Поділля, а також звичаїв і вірувань, пов'язаних із культом хліба [21].

Зауважимо, що назви страв із борошна на матеріалі західноподільських говірок спеціально не вивчалися, що зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Предметом пропонованої статті є номени борошномельних виробів, зафіксовані в діалектному мовленні мешканців Західного Поділля.

Мета статті – подати лексико-семантичну характеристику назв страв із борошна, які побутують у традиційній кухні досліджуваної території. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань: визначити функціональну активність номенів на позначення страв із борошна в досліджуваних говірках; установити лексико-семантичні паралелі з іншими українськими діалектними континуумами.

Матеріалом для дослідження послуговували польові записи автора в 14-ти населених пунктах Чемеровецького, Дунаєвецького, Кам'янець-Подільського та Городецького районів Хмельницької області.

Тематична група «Назви їжі», як зазначає З.М. Бичко, «характеризується складною структурою та багатоплановими зв'язками і має в собі відносно автономні мікрогрупи лексики, віднесення яких до однієї тематичної групи відбувається на засадах логіко-поняттєвого характеру» [2, с. 70].

Лексико-семантичну групу (ЛСГ) на позначення страв із борошна на досліджуваній території утворює значна кількість семем. Для дослідження у нашій статті обрано такі: 'хліб'; 'плоский, круглої форми виріб із прісного тіста, випечений на плиті'; 'обрядовий хліб, який печеться в день перед святом'; 'виріб із борошна, розкачаного тіста, згорнутого в трубку кількома шарами, між якими міститься начинка'; 'виріб із борошна, приготовлений на меду'.

Хліб та інші вироби з борошна належать до архаїчних атрибутів харчування слов'ян і завжди були життєво важливими продуктами не лише повсякденного раціону, але й атрибутами різних обрядів, звичаїв та повір'їв українців [3, с. 32; 6, с. 17].

Сему 'хліб' на Західному Поділлі репрезентовано переважно загальноновживаними лексемами: *хл'іб*, *хл'ін* (Крас., Жер., Коч., Кор., Зар., Дер., Ант., Гол., Рач., Триб., Ліс., Рих., Куп., Сат.), *бу^оханка* (Крас., Жер., Коч., Кор., Зар.), *бу^охани^ец'* (Жер., Коч., Кор.), *боханиц* (Крас., Коч., Кор., Зар., Дер., Ант., Гол., Рач.), *пиш^енич^уний хл'іб^н* (Дер., Ант., Гол., Рач.), *пиш^еничний хл'іб* (Крас., Жер., Коч., Кор., Зар., Дер., Ант., Гол., Рач., Ліс., Рих., Куп., Сат.), *б'ілий хл'іб^н* (Крас., Жер., Коч., Кор., Зар., Дер., Ант., Гол., Рач., Триб., Ліс., Рих., Куп., Сат.), *житний хл'іб^н*, *житн'ій хл'іб^н*, *чорний хл'іб^н* (Крас., Жер., Коч., Кор., Зар., Дер., Ант., Гол., Рач., Триб., Ліс., Рих., Куп., Сат.), *кукуруз'аний хл'іб^н* (Крас., Жер., Коч., Кор., Зар., Дер., Ант., Гол., Рач., Ліс., Рих., Куп., Сат.), *кукуруз'аний хл'іб^н* (Крас., Жер., Коч., Кор.) *кукуруз'аний хл'іб^н* (Коч., Дер., Ант., Гол., Рач., Триб.), *булка* (Ліс., Рих., Куп., Сат.).

Назва *хліб* є літературною нормою української мови [20, XI, с. 78]. Хліб печуть з борошна, яке на усьому досліджуваному ареалі називається *мука*. Лексема *хл'іб* простежується у всіх говорах української мови.

Назви *буханка*, *буханець* від *бухан* є літературною нормою української мови, зафіксовані як 'пшенична або гречана хлібина; взагалі одна хлібина' [20, I, с. 266]. Лексемі *буханець* зафіксовано в гуцул. говірках – 'буханка (хліба)' [15, с. 28], буков. – 'невеличка булочка, хлібець, який гарячим обкачують у третій часник з олією' [19, с. 37], номен *бохо^нець* у бойк. – 'шматок хліба' [17, I, с. 68] й одес. – 'біла хлібина' [14, с. 15], львів. *бо^ханець*, *бо^хонець* – 'буханка (хліба)' [23, с. 105], у східнословобж. *буханка*, *буханець* – 'хліб' [3, с. 34]. У західнополіс. говірках ця лексема має обрядове значення – 'хлібина, з якою йдуть весільні гості на весілля (замість короваю)', *буханка* – 'хлібина' [1, I, с. 29, 41]. Побутує ця назва і в поліс. говірках: варіанти *бохан*, *бохунка* на позначення 'хлібина, яку перед випіканням викачують у борошні' [12, с. 35].

Залежно від того, з якого борошна і яким способом печуть хліб, на дослідженій території розрізняють такі види хліба: 'хліб, випечений із пшеничної муки' репрезентований назвами *пиш^енич^уний хл'іб^н*, *б'ілий хл'іб^н*, *хл'іб^н с ти^ет^лованої муки*, *хл'іб^н з разо^вої муки*, *хл'іб^н с пер^вої муки*; 'з житньої муки' – *житний хл'іб^н*, *чорний хл'іб^н*, *хл'іб^н житної муки*; ; 'з кукурудзяної муки' – *кукуруз'аний хл'іб^н*, *кукуруз'аний хл'іб^н*; 'хліб випечений в печі' представлено словосполученнями *на дн'і пе^ченн^я*, *у фор^мах пе^ченн^я*.

У словосполученнях *хл'іб^н с ти^ет^лованої*, *разо^вої*, *пер^вої муки* мотивується сортом борошна. У СУМ знаходимо *п^итель* – 'млин, на якому змелюють біле борошно особливим помолом', *п^итлюва^{ти}* – 'молоти і просівати борошно особливого дрібного помолу' [20, VI, с. 368-369]. Отже, *п^итлюваний* – 'дуже тонко змелений (про муку)'. Подібні номінації засвідчено у наддністрян. і карпат. говірках *п^ит^лований хл'ін* [16, с. 249; 6, с. 17]. Лексеми *разо^ва* і *пер^ва* мотивуються тим, що такий хліб спечений відповідно з борошна (перемеленого один раз) грубого помолу і вищого (першого) сорту.

Лексема *булка* в межах досліджуваного ареалу позначає 'солодкий невеликий хліб із білого пшеничного борошна', що є літературною нормою української мови [20, I, с. 253]. Із таким значенням ця назва вживається у наддністрян. говірках: *булка* – 'хліб круглої форми' [2, с. 133], у західнополіс. *булка* – 'хліб із пшеничного борошна' [1, I, с. 36].

Семема 'плоский, круглої форми виріб із прісного тіста, випечений на плиті' у західноподільських говірках позначається номенами *корж* (Крас., Жер., Коч., Кор., Зар., Дер., Ант., Гол., Рач., Триб., Ліс., Рих., Куп., Сат.), *кори* (Коч., Кор.), *пал'а^нниц'а* (Жер., Зар., Ант., Гол., Ліс., Рих., Куп., Сат.), *пал'а^нничка* (Дер., Рач., Жер., Куп.). Лексема *корж* є літературною нормою української мови [20, IV, с. 289], що активно вживається в діалектних ареалах: гуцул. *корж* 'хліб з кукурудзяної муки' [15, с. 98], буков. *корж* 'паляниця, сухар' [19, с. 292], західнополіс. *коржик* 'плоский виріб з прісного тіста'; 'тонкий кукурудзяний хліб' [1, I, с. 243]. У бойк. говірках знаходимо *корж'і* 'вівсяні коржі' [17, I, с. 377], лемк. номен *корж* позначає *п'лацок*, *жил'аник* (житній, прісний); *капус'у^аник* (печений з капустою), *ме^д'івник* (медовий); *ріпеник* (з ріпи і кукурудзяного борошна) [8, с. 171]. Цікавим є той факт, що лише в говірках Чермеровеччини ця лексема функціонує ще й зі значенням 'плоский виріб із пшеничного борошна з солодкою начинкою, випечений зі здобного бездріжджового тіста' і в окремих населених пунктах має обрядове значення: *корж* з *йаблуками* печуть у неділю: *Йак ни^ед'іл'а і йе йаблука, то ўсе ти^екли корж с^ь йаблуками* (Крас.); *корж* з *маком* готують на свято Маковія (Перший Спас): *На Мако^вейа ти^ечут корж, за^паруйут йо^го з^ь маком і цукруйут* (Коч.). У СУМ знаходимо *маківник* 'коржик із маком та медом', 'довгий листковий пиріг із маком; струдель' [20, IV, с. 602].

Назва *паляниця* 'плоский прісний хліб, спечений на плиті' є нормою української літературної мови [20, VI, с. 33]. Лексема розповсюджена в інших українських діалектах: у карпат. *пал'а^нниц'а* 'хлібина переважно з пшеничного борошна, певним чином змішаного', *пале^нниця* 'коржик з вівсяного борошна (кисле тісто)' [6, с. 22], буков. *пала^нниця* 'корж із прісного тіста, спечений на плиті' [19, с. 379]. У бойк. *пал'а^нниця* [17, II, с. 35] і в поліс. *пал'ен'ица* [12, с. 150] зафіксовано на означення 'хлібина, яка змочується водою при викачуванні'. У говірках Одещини лексема *пал'а^нниц'а* вживається на означення 'круглого із прісного тіста пирога із сиром, капустою чи яблуками' [14, с. 55].

Семема 'обрядовий хліб, який печеться в день перед святом' на обстеженій території передається такими назвами: *ко^лач*, *коро^ваї*, *паска* (Крас., Жер., Коч., Кор., Зар., Дер., Ант., Гол., Рач., Триб., Ліс., Рих., Куп., Сат.).

Лексеми *ко^лач*, *ка^лач*, *кола^ч'і* у західноподільських говірках функціонують зі значенням 'обрядовий хліб, круглої або подовгастої форми із крученого й переплетеного тіста, що випікається до Різдва і на весілля'. Така

назва поширена в багатьох говорах української мови: на Бойківщині та Гуцульщині *ка'лач* 'великодня булка перед посвяченням', *ко'лач* 'коровай, весільний дарувальний хліб', 'плетений калач із діркою посередині, який випікають на весілля, поминки, на Спаса' [17, I, с. 366; 15, с. 96]. В окремих говорах номен має обрядове й буденне значення: поліс. 'спечений калач, який передавали родичам як знак запрошення на весілля'; 'бублик' [1, I, с. 205; 12, с. 89], карпат. – 'невеликий круглий хлібець із залишків вишкрябаного з корита тіста' [6, с. 19], наддністрян. – 'круглий хліб із діркою всередині' [2, с. 134]. На Одещині й Буковині назва вживається здебільшого в переносному значенні: *ка'лач* 'камінний чи дерев'яний зруб біля криниці' [14, с. 36], *ко'лач* 'цямриня з каменю' [19, с. 217]. У літературній мові лексема *ка'лач* позначає 'білий хліб особливої форми, випечений із крученого й переплетеного тіста' [20, IV, с. 75; 18, II, с. 267].

Номен *коро'вай* у досліджуваному регіоні фіксується як 'великий круглий пухкий хліб із прикрасами з тіста, який печуть на весілля', що є українською літературною нормою [20, IV, с. 295].

Подібні варіанти знаходимо в наддністрян. *коро'г'вай* 'коровай' [2, с. 134], західнополіс. *коро'вайець* 'коровай' [1, I, с. 212], бойків. *куро'г'вай* 'великий буханець хліба', 'хліб, який давали пастухові в перший день пасіння' [17, I, с. 379] говірок.

Лексема *п'аска* на Західному Поділлі вживається на позначення 'солодкого хліба, переважно циліндричної форми, який випікається до Великодня'. *П'аска* – зі значенням 'солодкий здобний високий білий хліб циліндричної форми, що за православним звичаєм випікається до Великодня' є загальноживаною назвою, що фіксується СУМ [20, VI, с. 86] та матеріалами інших говірок: [23, с. 531; 2, с. 134; 16, с. 251]. У лемків. говірках *с'вяче'нина* 'освячена в кошику' [8, с. 236], бойк. *с'вяче'нина* 'свячене' (про паску й інші продукти, освячені на Великдень) [17, с. 271].

Семема 'виріб із борошна, розкачаного тіста, згорнутого в трубку кількома шарами, між якими міститься начинка' у західноpodільських говірках репрезентована лексемами: *за'виванець* (Крас., Жер., Коч., Кор., Зар., Дер., Ант., Гол., Рач., Ліс., Рих., Куп., Сат.), *за'виваниця* (Крас., Жер., Коч., Кор.), *ст'рудель* (Жер., Коч., Кор., Зар., Дер., Ант., Рач., Триб., Ліс., Куп., Сат.), *п'єри'є'п'л'от* (Крас., Коч., Кор.).

Подібні номени із цим значенням фіксуємо у наддністрян. *за'вивач*, *за'виванець* 'пиріг з фруктами' [2, с. 135], буков. *за'вивавник*, *за'виваниця* 'вид пирога, рулет' [19, с. 124], поліс. *заві'вал'ник* має значення як 'налисник' [12, с. 75] говірок. У карпат. діалектах вищезгадана семема репрезентована цілим рядом лексем: *за'виванець*, *заві'вач*, *за'виваний ко'лач*, *ст'рудель* та ін. [6, с. 26]. Назва *заві'ванець* 'пиріг, спечений із тіста, згорнутого в трубку кількома шарами, між якими міститься начинка; струдель' є літературною нормою української мови [20, III, с. 46]. Лексема *п'єри'є'п'л'от* мотивована способом виготовлення (виріб з'єднується, скріплюється між собою плетінням).

На позначення семени 'виріб із борошна, приготовлений на меду' в західноpodільських говірках вживається лексема *мед'ї'є'п'л'от* (Крас., Жер., Коч., Кор., Зар., Дер., Ант., Гол., Рач., Триб., Ліс., Рих., Куп., Сат.), *мид'ї'є'п'л'от* (Крас., Жер., Коч., Кор.).

Назву *медівник* засвідчено як у говірках: гуцул. – *мед'ї'є'п'л'от* 'медовий пиріг' [10, с. 121], карпат. – *меду'є'п'л'от* 'пряник, приготовлений на кип'яченому меду' [6, с. 30], підгасцьких – *мед'ї'є'п'л'от* 'пляцок, приготовлений на кип'яченому меду' [16, с. 251], так і в літературній мові – 'медовий коржик' [20, IV, с. 664, 666].

Отже, аналіз зазначеної ЛСГ засвідчує, що зафіксовані у західноpodільських говірках лексеми є загальноживаними, що підтверджено лексикографічними джерелами, однак є окремі слова, що функціонують лише в говірках Чемеровеччини (*п'єри'є'п'л'от*). Необхідно зазначити, що здебільшого дослідженні номінації мотивовані зовнішнім виглядом (*коро'вай*, *ко'лач*), сортом борошна (*б'їлий хл'їб*ⁿ, *хл'їб*ⁿ з *разо'вой* *муки*, *їжитний хл'їб*ⁿ, *куку'ру'з'аний хл'їб*ⁿ), способом виготовлення виробу (*пал'а'ниці'а*, *за'виванець*). У західноpodільських говірках є діалектні номени, що характеризуються рядом фонетичних і словотворчих особливостей (*мид'ї'є'п'л'от*, *п'єри'є'п'л'от*).

Для детальнішого студіювання процесів номінації зазначеної частини лексики харчування, уживаної на території Західного Поділля, необхідно дослідити кожну групу назв страв із борошна за конкретним способом їх приготування, що може бути матеріалом наступних наших розвідок.

Список використаних джерел

1. Аркушин Г. Л. Словник західноpodільських говірок : [у 2 т.] / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Вежа, 2000. – Т. 1–2.
2. Бичко З. М. Діалектна лексика наддністрянського говору / З. М. Бичко. – Тернопіль : Лідер, 2000. – 280 с.
3. Волошинова М. О. Назви страв із борошна в українських східнослобожанських говірках / М. О. Волошинова // Лінгвістика. – 2011. – № 1 (22). – Ч. 2. – С. 32–41.
4. Ганудель З. Т. Бытовая лексика украинских говоров Восточной Словакии (названия пищи, посуды и утвари): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / З. Т. Ганудель. – Братислава; Пряшів, 1980. – 22 с.
5. Гонтар Т. О. Народне харчування українців Карпат / Т. О. Гонтар. – К. : Наукова думка, 1979. – 137 с.
6. Гоца Е. Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах / Гоца Е. Д. ; відп. ред. І. В. Сабалош. – Ужгород : Гражда, 2010. – 360 с.
7. Гоца Е. Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Е. Д. Гоца – К., 2001. – 20 с.
8. Дуда І. Лемківський словник / І. Дуда. – Тернопіль : Астон, 2011. – 376 с.

9. Загнітко Н. Г. Назви їжі, напоїв у східностепових говірках Донеччини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. Г. Загнітко. – Донецьк, 2011. – 19 с.
10. Закревська Я. Гуцульські говірки. Короткий словник / Я. Закревська. Львів, 1997. – 232 с.
11. Кацалаленко К. В. Назви м'ясних страв української кухні у східноподільських говірках / К. В. Кацалаленко // Лінгвістика. – 2008. – № 3 (15). – С. 72–78.
12. Лисенко П. С. Словник поліських говорів / П. С. Лисенко. – К. : Наукова думка, 1972. – 260 с.
13. Магрицька І. В. Весільна лексика українських східнословобожанських говірок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. В. Магрицька. – Запоріжжя, 2000. – 23 с.
14. Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області / А. А. Москаленко. – Одеса, 1958. – 80 с.
15. Негрич М. Скарби гуцульського говору : Березови / М. Негрич. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 224 с.
16. Новіцька О. І. Назви страв із борошна у говірках Підгаєччини / О. І. Новіцька // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя : [Філологічні науки]. – Книга 4. – 2013. – С. 247–253.
17. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : [у 2 ч.] / М. Й. Онишкевич. – К., 1984. – 439 с.
18. Словарь української мови : [в 4 т.] / [за ред. Б. Д. Грінченка]. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958–1959. – Т. 1–4.
19. Словник буковинських говірок / [за ред. Н. В. Гуйванюк]. – Чернівці : Рута, 2005. – 688 с.
20. Словник української мови: [в 11 т.]. – К. : Наукова думка, 1970–1980.
21. Творун С. О. Українські обрядові хліби: на матеріалах Поділля / С. О. Творун. – Вінниця : Книга-Вега, 2006. – 96 с.
22. Турчин Е. Д. Лексика питания в украинских восточнополюских говорах: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Украинский язык» / Турчин Е. Д. – К., 1990. – 22 с.
23. Хобзей Н. Лексикон львівський: поважно і на жарт / Н. Хобзей, К. Сімович, Т. Ястремська, Г. Дидик-Меуш. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2012. – 852 с.
24. Ястремська Т. Традиційне гуцульське пастухування / Т. Ястремська. – Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 424 с.

Список умовних скорочень обстежених населених пунктів Хмельницької області

- Крас. – с. Красноставці Чемеровецького р-ну
 Жер. – с. Жердя Чемеровецького р-ну
 Коч. – с. Кочубіїв Чемеровецького р-ну
 Кор. – с. Кормильче Чемеровецького р-ну
 Зар. – с. Зарічанка Чемеровецького р-ну
 Дер. – с. Держанівка Дунаєвецького р-ну
 Ант. – с. Антонівка Дунаєвецького р-ну
 Гол. – с. Голозубинці Дунаєвецького р-ну
 Рач. – с. Рачинці Дунаєвецького р-ну
 Триб. – с. Трибухівка Дунаєвецького р-ну
 Ліс. – с. Лісківці Кам'янець-Подільського р-ну
 Рих. – с. Рихта Кам'янець-Подільського р-ну
 Куп. – с. Купин Городоцького р-ну
 Сат. – смт. Сатанів Городоцького р-ну

Скорочення

Бойк. – бойківський, буков. – буковинський, гуцул. – гуцульський, західнополіс. – західнополіський, карпат. – карпатський, лемк. – лемківський, львів. – львівський, наддністрян. – наддністрянський, поліс. – поліський, східнословобож. – східнословобожанський.

Holovatyuk Yu.S. Denomination of dishes made of flour in Western-Podillian dialects

Summary

Lexical units for denotation of food are of a great interest of dialectologists, as they are correlated not only with everyday necessity of every person and also they reflect historical, social and economic conditions, traditions and customs of any nation or ethnos.

In the article the lexical and semantic characteristic of denominations of dishes made of flour, which are used in Western-Podillian dialects are presented; the correlation of the researched dialects with other Ukrainian dialect continuums is studied. Lexical units for denotation of food were the subject of some thesis but the studying of dishes made of flour on the material of Western-Podillian dialects was not fulfilled and that causes the topicality of our research work.

Lexical-and-semantic group for denoting dishes made of flour on the researched territory is represented by big quantity of sememes. For researching in our article we use the following: «bread», «flat, round product made of unleavened dough, baked on the stove»; «ceremony bread, which is made the eve of a feast»; «product, made of flour, rolled in several layers, between which there is a stuffing», «product, made of flour, cooked with honey».

Analysis of this lexical-and-semantic group shows that lexical units, fixed in Western-Podillian dialects are of common use and that is proved by lexicographical sources, but there are some words, which function only in dialects of Chemeryvtsi region. It is necessary to notice that used nominations are caused by form, kind of flour, method of product cooking, etc. In Western-Podillian dialects there are some nominating units, which are characterized by several phonetic and word-formative features.

Key words: Western-Podillian dialects, theme group of lexical units, lexical-and-semantic group, lexical unit, seme, products made of flour.

УДК 811.161.2'38:821. 161/2 Ш 1/7.08.

Г.В. Горох

МОВНІ ЗАСОБИ І СТИЛІСТИЧНІ ФІГУРИ У ТВОРЧОСТІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

У статті розглядаються мовні засоби і стилістичні фігури у творчості Т.Г.Шевченка, маловивчені і зовсім не досліджені аспекти мовнопоетичної творчості.

Ключові слова: ідеостиль, стилістичні фігури, мовні засоби, творчість Тараса Шевченка.

У мові Тараса Шевченка органічно злилися пісенний фольклор і усна оповідь, доповнені всім тим, що збереглося від давніх мов, уживаних у Київській Русі і в Україні. Шевченко надав літературній мові внутрішньої естетичної впорядкованості, збагативши народнорозмовну мову органічним уведенням у неї елементів з інших джерел і тим самим віддаливши мову літератури від побутової мови [1].

Мета статті – окреслити маловивчені або й зовсім не досліджені аспекти мовно-поетичної творчості Кобзаря, спираючись на характерні для неї стилістичні засоби та мовні фігури.

Численні історизми у творчості Тараса Шевченка засвідчують його добру обізнаність у галузі історії та побуту Давнього Риму (гладіатор, раб, тіара, кесар, терма), Давньої Греції (гетера, вісок тощо), Іудеї (фарисей, раавві, есей), а також Малої Азії, Близького Сходу, Єгипту, Європи (сарацин, фараон, трубадур, автодафе, чура та ін.). З добою козаччини пов'язані назви чинів військової ієрархії (гетьман, отаман, кошовий, полковник, есаул), військових структур (військо, табір, кіш, товариство, обоз), атрибутів влади (клейноди, булава, бунчук, знамено), зброї, військового спорядження (гаківниця, спис, ратище, байдак, панцир, намет).

Історизми в творах Тараса Шевченка, з одного боку, позначені піднесеністю, що поєднується з героїзацією, часом романтизованою гіперболізацією давніх подій: «У труби затрубили, У дзвони задзвонили, Вдарили з гармати, знаменами, Бунчугами гетьмана укрили» («У неділеньку у святую»), а з другого, – пройняті іронією, зневагою. Забарвлені гротесково: «Як цариця по Києву З нечосом ходила... У Межигорського Спаса Вночі запалила. І по Дніпру у золотій галері гуляла, На пожар той поглядала, Нишком усміхалась» («Невольник»).

Історизми у Шевченкових текстах виконують функцію відтворення, колориту минувшини, наприклад: «Допировали Хоробрі русичі той пир» (З предсвіта до вечора...), «Бряжчить шабля о шоломи, тріщать списи гартовані» (там само), «Потягли свої укуси З турками татари» («Заступила чорна хмара...»), «Дружина, отроки, народ Кругом його во златі сяють» («Царі»). Як лексичний художній засіб історизми розширюють функціональні можливості поетичного слова-образу й у шевченкових творах нерідко переростають на слова-символи [5].

Архаїзми традиційно використовуються в художній літературі для відтворення історичної реальності й тогочасної мови героїв, для надання мові урочистості, піднесеності, для характеристики негативних явищ як засіб створення іронії, сатири та сарказму. У поезії Шевченка різні художні функції виконують власне лексичні архаїзми: пря (спір), глаголи (слова, мова), вої (воїни), ланіти (шоки); лексико-словотвірні архаїзми: возлісся (узлісся), правдолюбіє (правдолюбність), телець (теля); лексико-фонетичні архаїзми: врата (ворота), враг (ворог), глава (голова), древо (дерево), злото (золото). Для збереження першоджерела у переспівах зі «Слова о полку Ігоревім» поет використовує лексичні та лексикословотвірні архаїзми, наприклад: «У Путивлі-граді вранці-рано», «– Полечу, – каже, – зигзицею», «Рукав бобровий омочу. Омію кров суху. Отру Глибокі тяжкі рани...», «На вої любії мої, на князя, ладо моє миле», «Моє веселіє укрив» («Плач Ярославни»). Як стилістичний засіб архаїзми у поезії Шевченка виконують різну роль – стилізаційну, характеризувальну, емотивно-еспресивну [2].

Біблеїзми підкреслюють урочистість, піднесеність розповіді або, навпаки, надають художньому викладу сатиричного чи іронічного забарвлення, служать передачі гротеску чи сарказму.

У творах Тараса Шевченка біблеїзми використовуються як для позитивних характеристик (чудотворець, великомученик, пророк Божий, ангел святий, присносущий, всетворящий, всещедрий, всемудрий, пресвятий, пречистий), наприклад: «Де ж ти? Великомученице святий? Пророче Божий? Ти меж нами, Ти, присносущий, всюди з нами Витаєш ангелом святим» («Мені здається, я не знаю...»), так і для увиразнення негативних, здебільшого саркастичних оцінок (суеслов, лицемір, фарисей, Іуда, Ірод та ін.): «Суєслови, лицеміри. Господом прокляті» («Кавказ») [4].

Шевченкові поетичні тексти багаті на біблійні оніми, серед них найменування напівлегендарних історичних осіб (Авраам, Мойсей, Ірод, Осія, Іов, Ієремія, Ісаїя), різні назви Богів (Яхве, Небесний Цар, Всеблагий, Пресвятий, Владика тощо). Переважну більшість біблеїзмів Шевченко переосмислює в позитивному, часто піднесеному плані. Усталений вираз на початку було Слово (від біблійного виразу «на початку було Слово, а Сло-